

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 4 april 2019

Mål nr

Ö 5945-18

PARTER

Klagande

1. DW

Ombud och offentlig försvarare: Advokat TM

2. Advokat TM

Motpart

Justitiekanslern

Box 2308

103 17 Stockholm

Ombud: Elena Landberg

Samma adress

SAKEN

Förhandsbesked angående merkostnader för offentlig försvarare

Dok.Id 159929

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax 08-561 666 86	08:45–12:00
	103 12 Stockholm	E-post:	13:15–15:00
		hogsta.domstolen@dom.se	
		www.hogstodomstolen.se	

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts beslut 2018-11-07 i mål Ö 2854-18

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Med ändring av hovrättens beslut fastställer Högsta domstolen tingsrättens beslut om förhandsbesked.

TM ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av DW i Högsta domstolen med 11 213 kr. Av beloppet avser 8 970 kr arbete och 2 243 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

DW och TM har yrkat att Högsta domstolen med ändring av hovrättens beslut ska fastställa tingsrättens beslut om förhandsbesked.

Justitiekanslern har motsatt sig att hovrättens beslut ändras.

Sveriges advokatsamfund har yttrat sig.

SKÄL**Vad målet i Högsta domstolen gäller**

1. Ersättning till en offentlig försvarare får endast om det finns särskilda skäl avse de merkostnader för tidsspillan och utlägg som har uppstått på grund av att försvararen har sin verksamhet långt ifrån den ort där domstolen är belägen (distansförsvarare). På begäran av den misstänkte eller den föreslagna försvararen ska förhandsbesked lämnas i frågan om sådana merkostnader omfattas av rätten till ersättning. (Se 21 kap. 10 § fjärde stycket rättegångsbalken.)

2. Frågorna i Högsta domstolen är dels vad som kan anses utgöra särskilda skäl, dels vilka omständigheter prövningen i högre rätt av ett överklagat positivt förhandsbesked ska grundas på.

Bakgrund

3. DW anhölls den 6 oktober 2018 som misstänkt för grovt narkotikabrott i Norrköping. TM, som bedriver advokatverksamhet i Stockholm, förordnades samma dag av Norrköpings tingsrätt till offentlig försvarare. Tingsrätten meddelade den 9 oktober ett positivt förhandsbesked, vilket innebar att de merkostnader för tidsspillan och utlägg som uppstår för TM på grund av att han är distansförsvarare omfattas av rätten till ersättning från staten.

4. Hovrätten ändrade den 7 november tingsrättens beslut och lämnade det förhandsbeskedet att rätten till ersättning åt TM inte omfattar de merkostnader för tidsspillan och utlägg som föranleds av att han är distansförsvarare.

5. Enligt hovrätten är den brottslighet som DW är misstänkt för inte av sådan beskaffenhet att särskild kunskap från försvararens sida är påkallad. Inget tyder heller på att TM, när han utsågs till försvarare, skulle ha varit särskilt insatt i ärendet. Att TM efter tingsrättens beslut har satt sig in i ärendet och att ett positivt förhandsbesked varit en förutsättning för honom att åta sig uppdraget förändrar enligt hovrätten inte den bedömningen.

Allmänt om distansförsvarare

6. En försvarare som har sin verksamhet mer än 10 mil eller – i mindre tätbebyggda områden – 20 mil från domstolen eller utanför domstolens domkrets anses ha sin verksamhet långt ifrån den ort där domstolen är belägen. Ersättningen får då avse de merkostnader som på grund av avståndet har uppstått för tidsspillan och utlägg endast om det finns särskilda skäl. På begäran av den misstänkte eller den föreslagna försvararen ska förhandsbesked lämnas i frågan om sådana merkostnader omfattas av rätten till

ersättning. En distansförsvarare får i förhållande till den misstänkte förbehålla sig och ta emot skälig ersättning för tidsspillan och utlägg som inte omfattas av rätten till ersättning av allmänna medel. (Se 21 kap. 10 § fjärde och femte styckena rättegångsbalken och NJA 2011 s. 291 p. 4.)

7. Syftet med ett förhandsbesked är att den misstänkte och den föreslagna offentlige försvararen ska kunna bedöma de ekonomiska förutsättningarna för uppdraget. Försvararen kan med ledning av beskedet avgöra om han eller hon är villig att ta på sig uppdraget. Ett positivt förhandsbesked är därför bindande vid den efterföljande prövningen av försvararens anspråk på ersättning. Ett förhandsbesked kan dock överklagas på samma sätt som andra ersättningsbeslut, inte bara av den misstänkte och den offentlige försvararen utan också av Justitiekanslern. (Se prop. 2008/09:232 s. 25 och NJA 2012 s. 262 p. 4 och 5.)

8. När en distansförsvarare inte har rätt till ersättning för merkostnader tillämpas en schablon. Ersättning för tidsspillan och utlägg utgår med samma belopp som en försvarare med verksamhet 10 mil eller, i mindre tätbebyggda områden, 20 mil från domstolsorten skulle ha tillerkänts. Det gäller dock inte om de faktiska kostnaderna är lägre. (Se NJA 2012 s. 914 p. 7–10.)

Särskilda skäl

9. När det gäller vad som utgör särskilda skäl uttalas i förarbetena sammanfattningsvis följande. Det bör finnas ett visst om än begränsat utrymme att få ersättning av allmänna medel för merkostnader. Frågan om vad som utgör särskilda skäl lämpar sig mindre väl för lagreglering och bör därför överlämnas till rättstillämpningen. Ledning kan hämtas från den tidigare praxis som utvecklats kring de undantagssituationer där försvarare förordnats trots att han eller hon har sin verksamhet långt ifrån domstolsorten. Det är i

huvudsak fråga om situationer där avståndet visserligen föranleder tidsspillan och utlägg i större omfattning, men där omständigheterna i övrigt för med sig att kostnaden för försvaret inte blir avsevärt högre än för en försvarare på närmare avstånd. Så kan vara fallet t.ex. när det inte finns någon på domstolsorten med särskilda kunskaper på det aktuella området eller när försvararen redan är insatt i målet. (Se a. prop. s. 23 och 31 f.)

10. Det finns ett visst utrymme för domstolen att ta hänsyn också till andra omständigheter som har tillräcklig tyngd i det enskilda fallet (se NJA 2012 s. 262 p. 8 och NJA 2017 s. 652 p. 8).

11. Sådana omständigheter kan vara att sakens beskaffenhet eller målets speciella karaktär motiverar ett särskilt hänsynstagande till betydelsen för den misstänkte att få den av honom eller henne begärda försvararen. Att det finns ett visst utrymme för domstolen att ta hänsyn till denna typ av omständigheter innebär att det krävs något alldeles särskilt för att de ska kunna medföra en rätt att få merkostnader ersatta av allmänna medel. Enbart det förhållandet att brottsligheten är av allvarligt slag och att den misstänkte riskerar ett långt fängelsestraff bör i allmänhet inte anses utgöra ett sådant undantagsfall som kan föranleda bedömningen att det föreligger särskilda skäl.

Prövningen i högre rätt av ett överklagat positivt förhandsbesked

12. Förhandsbesked är oavsett utgång möjliga att överklaga på samma sätt som beslut om ersättning i övrigt (se p. 7). Försvararen måste därför ta i beaktande att Justitiekanslern kan överklaga och få till stånd en ändring av ett positivt förhandsbesked.

13. Ett förhandsbesked skiljer sig emellertid från andra ersättningsbeslut. Syftet med ett sådant besked är att skapa förutsebarhet såväl för den misstänkte som för den offentlige försvararen (se a. prop. s. 25). Beslutet är

ofta avgörande för att en distansförsvare ska välja att ta sig an uppdraget. Det kan i flertalet fall antas att klienten inte har möjlighet att ersätta en distansförsvare för de merkostnader som inte ersätts av allmänna medel (jfr p. 6). Den lojalitetsplikt som uppstår mot klienten i och med förordnandet innebär dock att försvaren sällan kan frånträda uppdraget (jfr punkten 3.6 i Sveriges advokatsamfunds vägledande regler om god advokatsed).

14. Mot denna bakgrund bör prövningen i högre instans av ett överklagat positivt förhandsbesked grundas på de omständigheter som då är aktuella. Om distansförsvaren vid tidpunkten för prövningen i högre rätt har satt sig in i ärendet och de totala kostnaderna för försvaret inte kan förväntas bli avsevärt högre än de redan upplupna kostnaderna tillsammans med kostnaderna för en ny försvare, bör det positiva förhandsbeskedet bestå. Det gäller oavsett om det inte funnits tillräckliga skäl för tingsrätten att meddela det positiva förhandsbeskedet. Vad nu sagts kan emellertid inte anses utgöra ett särskilt skäl för att i högre rätt ändra ett negativt förhandsbesked som meddelats av tingsrätten.

Bedömningen i detta fall

15. TM har sin verksamhet långt ifrån Norrköping.

16. DW är misstänkt för bl.a. grovt narkotikabrott och är häktad. Brottsligheten är inte av sådan beskaffenhet att särskild kunskap från försvarens sida är påkallad, och det har inte framkommit något som tyder på att TM var väl insatt i ärendet när tingsrätten förordnande honom till offentlig försvare och meddelade det positiva förhandsbeskedet. Det förelåg inte heller några andra omständigheter som kunde föranleda att det fanns särskilda skäl för att staten ska stå för de merkostnader som uppkommer på grund av att TM är distansförsvare.

17. Vid tidpunkten för hovrättens prövning hade TM varit förordnad som offentlig försvarare för DW i ca en månad. Det kan förutsättas att TM då hade blivit väl insatt i ärendet.

18. Den merkostnad som typiskt sett uppstår på grund av att TM har sin verksamhet i Stockholm, 16 mil från Norrköping, hänför sig till tidspillan och utlägg för 6 mils resa enkel väg (jfr p. 8).

19. Om en ny offentlig försvarare skulle ha förordnats vid tidpunkten för hovrättens beslut skulle han eller hon ha behövt sätta sig in i ärendet, vilket skulle medföra inte obetydliga kostnader. Det kan därför antas att den merkostnad för tidspillan och utlägg som kan tänkas uppkomma på grund av att TM har sin verksamhet i Stockholm inte är avsevärt högre än vad den totala försvararkostnaden i målet skulle bli om en ny försvarare skulle ha förordnats vid tidpunkten för hovrättens beslut.

20. Det finns därför särskilda skäl för att TM rätt till ersättning ska omfatta de merkostnader för tidspillan och utlägg som kan tänkas uppkomma på grund av att han har sin verksamhet i Stockholm. Hovrättens beslut ska således ändras och tingsrättens beslut om positivt förhandsbesked fastställas.

21. TM har begärt ersättning för sitt arbete som offentlig försvarare i Högsta domstolen. I en offentlig försvarares uppdrag ingår att bevaka den misstänktes intressen i fråga om rätt till offentlig försvarare (jfr NJA 1983 s. 736 och NJA 2001 s. 351). Detta får anses omfatta att bevaka den misstänktes intressen i fråga om förhandsbesked angående merkostnader för en offentlig försvarare.

22. TM ska tillerkännas ersättning för sitt arbete som offentlig försvarare i Högsta domstolen. Den begärda ersättningen är skälig.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Kerstin Calissendorff, Johnny Herre, Ingemar Persson, Lars Edlund och Stefan Johansson (referent)
Föredragande justitiesekreterare: Johan Isaksson